

GRZEGORZ ŚNIEŻKO

**MONETY Z WczesnoŚredniowiecznego Cmentarzyska
szkieletowego w Przasławiu, pow. Jędrzejowski***

ABSTRACT: The purpose of this article is to describe ten silver coins from the eleventh and twelfth centuries. They were found during the archaeological excavations conducted in 2012 at a cemetery of this period in Przasław, świętokrzyskie voivodeship.

Cmentarzysko w miejscowości Przasław (stanowisko 1, gm. Jędrzejów) zostało odkryte w 2011 r. podczas nadzorów archeologicznych na trasie budowy północnej obwodnicy Jędrzejowa, prowadzonych przez mgr Ewę Kuciewicz. W związku z odsłonięciem grobów, w dniach 27 marca–14 kwietnia 2012 r., odbyły się archeologiczne badania wykopaliskowe. Prace przeprowadziła Pracownia Archeologiczna „Arkadia” we współpracy z firmą „Arche”. Kierował nimi mgr Krzysztof Nowaczyk. Materiały zabytkowe i dokumentacja terenowa znajdują się obecnie w Dziale Archeologii Muzeum Narodowego w Kielcach (dalej MNKi)¹.

* Za cenne uwagi składam serdeczne podziękowania pierwszym czytelnikom mojego tekstu — prof. dr. hab. Stanisławowi Suchodolskiemu oraz dr. Michałowi Dzikowi z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Drugiemu z nich dziękuję zwłaszcza za szczegółowe przedyskutowanie zagadnień związanych z kawałkowaniem monet oraz lokalizacją numizmatów względem pochówków. Artykuł powstał podczas prac nad dysertacją doktorską na temat mennictwa Bolesława Krzywoustego, którą przygotowuję pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Suchodolskiego w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie. Temat ten realizuję w ramach projektu nr 2014/13/N/HS3/04588 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w konkursie Preludium 7.

¹ Za zgodę na ich opracowanie i opublikowanie wraz ze zdjęciami wykonanymi w Pracowni Fotograficznej MNKi, dziękuję dr. hab. Robertowi Kotowskiemu — dyrektorowi muzeum.

W wyniku badań wykopaliskowych odsłonięto łącznie 50 grobów (obiektów) wczesnośredniowiecznych². Z dziewięciu z nich (obiekty nr 3, 4, 12, 23, 25, 28, 30, 42 i 43) pozyskano łącznie 10 srebrnych monet, których opracowanie jest celem niniejszego artykułu³. Ich katalog, uwzględniający pełne dane metryczne oraz lokalizację względem pochówków, zamieszczono na końcu tekstu. Zabytki zostaną omówione z podziałem na groby, w których je odnaleziono.

Za udostępnienie zabytków do opracowania podczas mojej wizyty w MNKi wdzięczny jestem dr Jolancie Gągorowskiej — kierownicze Działu Archeologii. Wzmianka o badaniach cmentarzyska w Przasławiu pojawiła się w pracy poświęconej omówieniu ochrony zabytków archeologicznych w województwie świętokrzyskim w latach 2001–2012 — Florek, Przychodni 2014, s. 193.

² Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 7. Zawarto tutaj informację, że na okres wczesnego średniowiecza datowanych może być 49 grobów, jeden zaś (obiekt nr 29) miał pochodzić z XIX w. Jednak po bliższym zapoznaniu się z przesłankami takiego datowania (Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 24–25) stwierdzić można, że również i ten zmarły do grobu złożony został we wczesnym średniowieczu. Datowanie tego obiektu autorzy opracowania wyników badań ustalili na podstawie przedmiotu określonego przez nich jako ołowiana kula z broni palnej, która miała tkwić w kręgosłupie zmarłego. W związku z tym przyjęli możliwość, że mężczyzna poniósł śmierć w wyniku postrzału podczas bitwy pod Ciernem z dnia 22 września 1863 r., będącej epizodem powstania styczniowego. Zmarłemu złożono w darze również nóż, zachowany fragmentarycznie. Przedmiot ołowiany nie jest jednak kulą (ma kanalik) i — jak wynika z dokumentacji rysunkowej (Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 52, ryc. 23: 1a–b) — nie tkwił w kręgosłupie zmarłego, ale znajdował się pomiędzy żebrami i prawą kością ramienną. Dokładne jego zidentyfikowanie możliwe będzie po poddaniu go zabiegom konserwatorskim. Na wczesnośredniowieczną metrykę wskazują cechy grobu 29. Zlokalizowany był pośród obiektów z tego okresu, a jego wkop nie naruszył innych grobów (por. ryc. 11). Usytuowany jest bezpośrednio przy grobie nr 8, równoległe do niego oraz dokładnie na osi sąsiadującego z nim od południowego wschodu grobu nr 42. Jego orientacja jest zbieżna z cechującą większość grobów na cmentarzysku. Mężczyzna pochowany został w pozycji wyprostowanej, z rękami wzdłuż ciała, co jest typowym układem w przypadku pochówków z XI–XII w. — Zolli-Adamikowa 1971, s. 47, 54. Zorientowanie zmarłego głową na wschód, podczas gdy pozostałych na tej nekropoli układano na zachód, nie może być argumentem za datowaniem na okres nowożytny. W tym i w sąsiednich regionach taki sposób ułożenia zwłok jest charakterystyczny dla pochówków mężczyzn we wczesnym średniowieczu — Zolli-Adamikowa 1971, s. 45.

³ Wstępnie określenia monet podjęli się autorzy opracowania wyników badań (Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 20–21), przy czym niektóre z monet zidentyfikowali błędnie lub wcale, zapewne wskutek operowania na materiale przed konserwacją. Na metryczkach monet z grobów nr 12, 28, 30, 42 znajdują się informacje precyzujące ich przynależność typologiczną, dopisane przez mgr Bożenę Reyman-Walczak z Muzeum Archeologicznego w Krakowie.

Grób nr 3

Moneta księcia polskiego Bolesława III Krzywoustego typu 4, ok. 1125–1138⁴, men. Kraków.



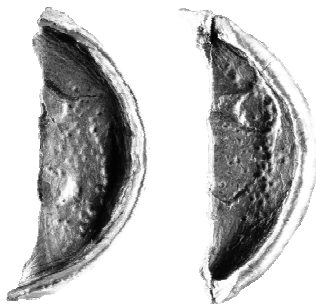
Ryc. 1. Moneta Bolesława III Krzywoustego z grobu nr 3 (MNKi)

Z najbliższej okolicy Przasławia znane są jeszcze trzy egzemplarze monet Bolesława Krzywoustego. Wszystkie należą do typu 4. Dwa z nich pierwotnie być może również zostały zdeponowane w charakterze monetarnych darów grobowych. Odnaleziono je w Jędrzejowie w 1936 r., podczas budowy drogi, na terenie dawnego cmentarza przykościelnego⁵. Trzeci zaś, to pojedyncze znalezisko przypadkowe z Korytnicy, dokonane w latach 1921–1922⁶.

Grób nr 4

Z obiektu pozyskano dwa denary krzyżowe:

- a) ok. ¼ monety; z powodu starcia powierzchni określenie typu jest niemożliwe, 2. połowa XI w.



Ryc. 2. Ok. ¼ denara krzyżowego z grobu nr 4 (MNKi)

⁴ Suchodolski 1973, tabl. XIV; datowanie w: tegoż 2012a, s. 400.

⁵ *Frühmittelalterliche IV*, s. 50–51, poz. 34 — tam dawniejsza literatura. W tej edycji inwentarza zapisano, że drogę budowano do kościoła, we wcześniejszej zaś, że do szpitala — Haisig, Kiersnowski, Reyman 1966, s. 18, poz. 18.

⁶ *Frühmittelalterliche IV*, s. 54, poz. 38 — tam dawniejsza literatura.

Za uznaniem tej monety za denar krzyżowy, wobec nieczytelności wyobrażeń, przemawiają podniesione brzegi oraz ciężar tego ułamka wynoszący 0,20 g. Jest to fragment ok. $\frac{1}{4}$ monety, co pozwala przyjąć rekonstruowaną wartość wagi na ok. 0,80 g. Mieści się ona zatem w przedziałach ciężaru denarów krzyżowych. Jej średnica zaś, wynosząca ok. 12 mm, pozwala na uściślenie datowania⁷.

b) denar krzyżowy, typ CNP VII, odm. 990 lub 991, lata 1075–1095⁸.



Ryc. 3. Denar krzyżowy z grobu nr 4 (MNKi)

Grób nr 12

$\frac{1}{2}$ denara krzyżowego, typ CNP V, odm. 612–624, lata 1050–1075.



Ryc. 4. $\frac{1}{2}$ denara krzyżowego z grobu nr 12 (MNKi)

⁷ Za tę sugestię dziękuję prof. S. Suchodolskiemu.

⁸ Datowanie denarów krzyżowych podałem za przyjętym w opracowaniu skarbu z Małogoszcza, m., pow. jędrzejowski – *Frühmittelalterliche IV*, s. 116–121, poz. 68.

Grób nr 23

½ denara hrabiego Namur, Alberta II, lata 1018–1064⁹, men. Namur¹⁰.



Ryc. 5. ½ denara Alberta II z grobu nr 23 (MNKi)

Awers monety całkowicie starty. Na egzemplarzach tych denarów, zachowanych w dobrym stanie, widoczna jest zwrócona w prawo głowa mężczyzny, opisanego w otoku jako ALBERTVS.

Identyfikację zabytku umożliwił zachowany w lepszym stanie rewers. W polu fragmentu znalezione w Przysławiu widać większą część wyrazu MONETA — w środkowym wierszu czytelne są litery MONE, a w wierszu górnym litera T. Z kolei legenda otokowa odnalezionego fragmentu to [N]MVC, a jej brakujący element — [ENSIS].

Hermann Dannenberg przypisał takie denary hrabiemu Albertowi III (1064–1102)¹¹, jednak Günther Albrecht w wyniku analizy stylistycznej wskazał Alberta II (1018–1064)¹².

Moneta z cmentarzyska w Przysławiu jest bodaj pierwszym znaleziskiem pojedynczym takiego numizmatu z obszaru Polski. Inne, jak dotychczas, odnajdowane były jedynie w skarbach. Z dziesięciu depozytów znanych jest łącznie 19 egzemplarzy całych oraz jeden fragment¹³.

⁹ Śmierć hrabiego w roku 1064 podał G. Albrecht (1959, s. 61). Natomiast do roku 1063 odniósł ją Jules Borgnet (1866, szp. 196–197, hasło: *Albert II*).

¹⁰ Za pomoc w identyfikacji monety serdecznie dziękuję prof. S. Suchodolskiemu.

¹¹ Dannenberg 1967, s. 108. G. Albrecht panowanie Alberta III kładzie na lata 1064–1102 (Albrecht 1959, s. 61), zaś J. Borgnet na lata 1063–1105 — Borgnet 1866, szp. 197–199, hasło: *Albert III*.

¹² Albrecht 1959, s. 61–62. Por. także przypis 9.

¹³ Dobrzyń (okolica), m., pow. lipnowski, 1 egz. (Gupieniec, Kiersnowscy 1965, s. 22–23, poz. 22); Karnkowo, gm. Lipno, pow. lipnowski, 1 fragm. (*Frühmittelalterliche III*, s. 159, poz. 1); Płońsk, m., pow. płoński, 5 egz. (*Frühmittelalterliche III*, s. 320, poz. 55–59; we wcześniejszym inwentarzu znalazła się informacja, że w składzie tego skarbu stwierdzono 6 egz. monet hrabiego Alberta II, zabrakło jednak określenia ich typu — Gupieniec, Kiersnowscy 1965, s. 44–46, poz. 77); Strugienice, gm. Zduny, pow. łowicki, 1 egz. (Gupieniec, Kiersnowscy 1965, s. 54, poz. 105); Barwice, m., pow. szczecinecki, 3 egz. (Kiersnowscy 1959,

Grób nr 25

Denar krzyżowy; z powodu zniszczenia powierzchni określenie typu jest niemożliwe, 2. połowa XI w.



Ryc. 6. Denar krzyżowy z grobu nr 25 (MNKi)

Grób nr 28

Denar krzyżowy, typ CNP VII, odm. 986, lata 1075–1095.



Ryc. 7. Denar krzyżowy z grobu nr 28 (MNKi)

s. 29–30, poz. 3); Gdańsk-Ujeścisko, 2 egz. (Kiersnowscy 1959, s. 44–45, poz. 35); Siemyśl, gm. *loco*, pow. kołobrzeski, 1 egz. (Kiersnowscy 1959, s. 94–95, poz. 149); Widuchowa, gm. *loco*, pow. gryfiński, 1 egz. (*Frühmittelalterliche II*, w druku); Zakrzewek, gm. Więcbork, pow. sępoleński, 1 egz. (Kiersnowscy 1959, s. 124–125, poz. 224 (jako Zakrzewko); Pomorze, miejscowość nieznana, 4 egz. (Kiersnowscy 1959, s. 128–129, poz. 234 — tam informacja o trzech egz., cztery natomiast podano w obecnie przygotowywanej, kolejnej edycji inwentarza – *Frühmittelalterliche II*, w druku).

Grób nr 30

½ obola króla Węgier Stefana I Świętego, 1015–1038¹⁴, men. Białogród (węg. Székesfehérvár) lub Ostrzyhom (Esztergom).



Ryc. 8. ½ obola Stefana I Świętego z grobu nr 30 (MNKi)

Legenda awersu: [...]PHANVS[...].

Legenda rewersu: [...]CIVITAS.

Waga połówki omawianej monety wynosi 0,33 g. Stemple z tym samym wyobrażeniem noszą również dwukrotnie cięższe od oboli denary, jednak rekonstruowany ciężar numizmatu — ok. 0,66 g — bardziej odpowiada przeciętnej wadze obola¹⁵.

Obole i denary tego typu były szeroko rozpowszechnione na ziemiach wczesnośredniowiecznej Polski. Liczne zawierające je skarby są udokumentowane na obszarze całego kraju. Wśród odnalezionych najbliższej Przysławia wymienić można dwa depozyty. Ukryty wcześniej (po 1055 r.) pochodzi z Pińczowa, m., pow. pińczowski. Stwierdzono w nim trzy egzemplarze¹⁶. Nieco ponad 20 lat później (po 1077 r.) zdeponowano skarb z Małogoszcza, m., pow. jędrzejowski. W jego składzie wystąpiła jedna analogiczna moneta Stefana I Świętego¹⁷. Daty zakopania obu skarbow stanowią istotny argument za możliwością opóźnionej depozycji monety w tym pochówku. Powróć do tego w dalszej części pracy.

¹⁴ Suchodolski 1990, s. 174, gdzie tabelaryczne zestawienie pozostałych propozycji datowania tych monet, przedstawionych przez innych badaczy. W odniesieniu do oboli (tamże, s. 168 — opisane jako typ 3b), odmienności te wyrażają się w przesunięciu momentu rozpoczęcia ich bicia na rok 1018. Jak jednak zauważył S. Suchodolski, data taka jest mało prawdopodobna, zważywszy na niewielką możliwość by monety te trafiły do skarbow ukrytych na północy Europy bezpośrednio po 1018 r., a zatem tuż po ich wybitciu — tamże, s. 173.

¹⁵ 0,76 g — Suchodolski 1971, s. 134.

¹⁶ *Frühmittelalterliche IV*, s. 132: 36–38.

¹⁷ Tamże, s. 120: 431, tabl. XXIII: 68:431.

Grób nr 42

Denar krzyżowy, typ CNP V, odm. 619, lata 1050–1075.



Ryc. 9. Denar krzyżowy z grobu nr 42 (MNKi)

Grób nr 43

Ok. $\frac{1}{3}$ denara księcia Polski Władysława II Wygnańca typu 1, ok. 1138–1140 r., men. Kraków¹⁸.



Ryc. 10. Ok. $\frac{1}{3}$ denara Władysława II Wygnańca z grobu nr 43 (MNKi)

Legenda awersu: – VOL[...] – imię księcia zapisane wzdłuż zewnętrznej obwódki.

¹⁸ Suchodolski 1973, tabl. XVI, datowanie w: tegoż 2012b, s. 444.

* * *

Monetarne dary grobowe na prząsławskiej nekropoli stwierdzono w dziewięciu z 50 przebadanych, wczesnośredniowiecznych pochówków. Ich udział wynosi 18% i jest tym samym zbliżony do innych cmentarzysk z Małopolski i tzw. Polski Środkowej¹⁹.

Spśród dziewięciu grobów z monetami, w pięciu złożono mężczyzn (obiekty nr 3, 12, 25, 42 i 43), w czterech zaś kobiety (nr 4, 23, 28 i 30). Wszystkie monety odkryto na poziomie pochówków. Wystąpiły one pojedynczo, poza tylko jednym przypadkiem — grobu nr 4 — gdzie odnotowano dwa egzemplarze. Monety odsłonięto przy kościach ręki (dwie) i przedramienia (jedna), na lub między kośćmi klatki piersiowej (cztery) oraz miednicy (dwie), a także przy czaszce (jedna).

Niewielka próba nie pozwala na wyciąganie wniosków o zależnościach między położeniem monet a płcią i wiekiem zmarłych. Trzy egzemplarze odkryto w położeniu wskazującym na zdeponowanie ich w dłoni zmarłego, jej pobliżu lub przy pasie, np. w mieszku (groby nr 12, 23 i 28). Analogicznie można interpretować także lokalizację monet z grobów nr 3 i 30 — odkrytych na wysokości środka trzonów kości przedramienia — choć w tym przypadku umiejscowienie monet w dłoni wydaje się najmniej prawdopodobne. Nie można tego jednakże całkowicie wykluczyć, zważywszy na prawdopodobieństwo przesunięcia monet lub kości w wyniku procesów podepozycyjnych. W wymienionych pięciu przypadkach zwraca uwagę wyraźna preferencja strony prawej pochówku w stosunku do lewej (4:1). Aż czterokrotnie monety udokumentowano przy mostku lub kościach odcinka piersiowego kręgosłupa (groby nr 4, 25, 42 i 43). Jeden egzemplarz odkryto kilka centymetrów na prawo od czaszki (grób nr 4).

Omówiona powyżej lokalizacja monet w obrębie grobów wskazuje, iż najpewniej wszystkie egzemplarze złożono celowo wraz ze zmarłymi. Taką interpretację potwierdza również brak monet w zasypiskach jam grobowych oraz poza grobami²⁰. Trudno jednak rozstrzygnąć czy wszystkie monety miały charakter darów, czy trafiły tam z innych powodów. Jak się wydaje, do pierwszej z kategorii przypisać można by egzemplarze zdeponowane w dłoniach. Taka lokalizacja jest mniej lub bardziej prawdopodobna w pięciu przypadkach (nr 3, 12, 23, 28

¹⁹ W Lubieniu, gm. Rozprza, w pow. piotrkowskim, monety odnaleziono w 26 spośród 126 grobów, co stanowi 20,6% (Suchodołski 2012c, s. 351). W Goryslawicach, gm. Wiślica, pow. buski, monety stwierdzono w 11 z 42 grobów (26,2%) (Suchodołski 1959b, s. 222; por. tegoż 1959a). W Modlnicy, gm. Wielka Wieś, pow. krakowski, numizmaty odkryto w 13 z 89 grobów (14,6%) (Szyber, Woźniak 2012). Na cmentarzysku w Krakowie-Zakrzówku, na 75 grobów pewnych i 18 domniemanych (brak kości, jednak forma i orientacja tych obiektów wskazywała na ich sepulkralną funkcję), monety stwierdzono w 10 obiektach (13,3% lub 10,8% przy doliczeniu 18 prawdopodobnych) (Morawski, Zaitz 1977, s. 62, 140; por. też omówienie monet z siedmiu pochówków w: *Frühmittelalterliche IV*, s. 78–79, poz. 50, tabl. XI: 50:1, 50:3, 50:6).

²⁰ Poza grobami na stanowisku odsłonięto także siedem dołów postępujących oraz dziewięć jam o nieustalonej funkcji i chronologii — Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 25.

i 30). Trudne jest również określenie sposobu depozycji monet odkrytych w okolicy mostka i odcinka piersiowego kręgosłupa (groby nr 4, 25, 42, 43) oraz przy czaszce (grób nr 4). W ostatnim przypadku nie można wykluczyć, że denar został wrzucony lub położony przy zmarłym w trakcie ceremonii pogrzebowej. Możliwe również, że był on wetknięty w nakrycie głowy. Raczej nie pełnił funkcji samodzielnej ozdoby, skoro monety nie zaopatrzone w uszko lub otwór do jej nawleczenia²¹. Nie miały ich również monety odkryte pośrodku klatki piersiowej czterech osób. Powtarzalność ich lokalizacji sugeruje, że jeśli położono je na zmarłych, to celowo właśnie na klatce piersiowej. Należy również wziąć pod uwagę ewentualność umieszczenia ich w pojemnikach z tworzywa organicznego, zawieszonych pierwotnie na szyi.

W ośmiu pochówkach poza monetami odkryto inne elementy wyposażenia. Tylko w grobie męskim nr 43 poza fragmentem denara Władysława II Wygnąca nie stwierdzono żadnych przedmiotów. W trzech obiektach, do których złożono zmarłych poci męskiej (nr 12, 25 i 42), poza monetami wystąpiły jedynie noże, zaś w grobie nr 3 dodatkowo również fragment *rostrum* belemnita²². Bogatsze wyposażenie stwierdzono w pochówkach kobiecych, co jednak jest typowe dla nekropoli z tego okresu²³. W grobie nr 4 znajdowały się dwie monety, a w pozostałych odkryto także ozdoby, w tym kabłączki skroniowe (obiekty nr 23, 28 i 30) oraz pierścionki (nr 23 i 30).

Pięć monet odnalezionych na omawianym cmentarzysku stanowiło połowy lub mniejsze części (groby nr 4, 12, 23, 30 i 43). Ślady czytelne na krawędziach pozwalają stwierdzić, iż podzielono je poprzez pocięcie. W grupie tej znalazły się:

²¹ Znaleziska monet w pobliżu czaszek i pod nimi znane są z innych cmentarzysk wczesnośredniowiecznych (por. np. Łoski 1876, s. 75; Suchodolski 2012c, s. 352, 355: grób nr 95; tegoż 2014, s. 313–322, poz. 3, 7, 9: nr inw. E35, poz. 14, 15, 16, 18: nr. inw. E400 i E405, poz. 19, 22: nr. inw. E461:D i E462 — tu fragmenty monet wraz z paciorkami, s. 326–327).

²² Mimo, iż jest ono pochodzenia naturalnego, powinno zostać w tym przypadku uznane za element wyposażenia zmarłego. Przemawia za tym kontekst jego zalegania: zarówno obecność okazu na poziomie pochówku, jak i to, że udokumentowano je kilka centymetrów od końca dalszego prawej kości łokciowej. Ponadto, obok stwierdzono monetę Bolesława Krzywoustego. Znaleziska *rostrów* belemnitów są notowane bardzo rzadko, niewykluczone jednak, że archeolodzy tylko sporadycznie — ze względu na naturalne pochodzenie — uznają je podczas badań wykopaliskowych za dar grobowy. Odnotowano je w grobie nr 46 na cmentarzysku średniowiecznym w Rogawce, gm. Siemiatycze, pow. siemiatycki, w kontekście wskazującym na celową depozycję przy zmarłym – Dziak, w druku (bardzo dziękuję autorowi za udostępnienie artykułu przed publikacją). Znaleziono je również w grobach nr 98 i 103 na nekropoli w miejscowości Złota, gm. *loco*, pow. pińczowski, przy czym ich dokładna lokalizacja w obiektach nie jest znana (Miśkiewicz 1967, s. 116, 120). Funkcja *rostrów* belemnitów objaśniana jest na drodze odniesień do wyników badań etnograficznych z XIX i początków XX w., które informują „o stosowaniu belemnitów przy odczynianiu uroków oraz o powszechnym traktowaniu ich, jako chroniących przed złymi mocami” (Dziak, w druku) — tam odpowiednia literatura.

²³ Dla obszaru Małopolski analizę tego zagadnienia przeprowadziła Helena Zoll-Adamikowa, wykazując iż żadnego przedmiotu nie stwierdzono w 17% grobów kobiecych i aż 48% męskich — Zoll-Adamikowa 1971, s. 121, tabela VII.

obol Stefana I Świętego, denar Alberta II, dwa denary krzyżowe oraz jeden Władysława II Wygnańca. Nie jest wykluczone, że połówki monet starszych z omawianych w niniejszej pracy, znajdowały się w takiej właśnie formie w obiegu, jeszcze zanim trafiły do pochówku. Na słuszność takiej konstatacji wskazuje obecność fragmentów monet węgierskich Stefana I w skarbach małopolskich z takich miejscowości, jak np.: Górki, gm. Pierzchnica, pow. kielecki²⁴, Kraków, m., pow. Kraków²⁵, czy Zawichost (Trójca), m., pow. sandomierski²⁶. Daty zakopania dwóch pierwszych depozytów (*tpq* 1039 i 1035) wskazują, że do podziału tych monet mogło dojść jeszcze za życia króla.

Być może inaczej zinterpretować należy połówkę najmłodszej monety z cmentarzyska w Prząsławiu (denar Władysława Wygnańca z grobu nr 43). W tym bowiem okresie w składzie skarbów przeważają całe denary²⁷. Ich ułamki są jednak obecne w pochówkach. Groby zawierające fragmenty monety tego księcia stwierdzono m.in. w Sokolnikach, gm. Kąty Wrocławskie, pow. wrocławski²⁸, Dziekanowicach, gm. Łubowo, pow. gnieźnieński²⁹, oraz w Zgłowiączce, gm. Lubraniec, pow. wrocławski³⁰.

Brak jest wczesnośredniowiecznych źródeł pisanych, które mogłyby być przydatne w interpretacji znalezisk fragmentów monet w pochówkach. Skorzystać tu można z wyników dociekań etnograficznych, wskazujących na kilka pobudek, którymi kierowano się w czasach nowożytnych i współczesnych w tego typu praktykach. Jedną z nich był akt symbolicznego podziału dobytku pomiędzy zmarłego a żyjących³¹, inną zaś zabiegi antywampiryczne³². Te możliwości wyjaśnienia zjawiska, z reguły pomijane w dotychczasowym piśmiennictwie poświęconym znaleziskom wczesnośredniowiecznym, należy wziąć pod uwagę także w odniesieniu do materiałów z tego okresu³³.

²⁴ *Frühmittelalterliche IV*, s. 42–43, poz. 25.

²⁵ *Frühmittelalterliche IV*, s. 62–77, poz. 46, tabl. IX: 46:508.

²⁶ *Frühmittelalterliche IV*, s. 165–171, poz. 117.

²⁷ Bogucki 2011, s. 81.

²⁸ Butent-Stefaniak, Malarczyk 2009, s. 127, poz. 62.

²⁹ *Frühmittelalterliche I*, w druku.

³⁰ *Frühmittelalterliche III*, s. 522, poz. 72.

³¹ „W Czechach zwyczaj ten ogólny; nieboszczykowi dają do ręki pieniądz, aby gospodarstwo nie szło za nim. Gdy umrze gospodarz, rozcinają pieniądz, jedną połowę daje się umarłemu, drugą zaś gospodyni. Podobnie też na Morawach. U Słowaków w Cerowie przy wynoszeniu zwłok gospodarza lub gospodyni, kraje się na progu pieniądz, jedną część się zostawia, drugą daje do trumny na znak, że gospodarstwo się rozdziela.” — Fischer 1921, s. 177–178. Podobnie też Zolli-Adamikowa 1971, s. 116 — „symbol, *pars pro toto*?”

³² Na Kaszubach „(...) dawniej sporadycznie wkładano nieboszczykowi w usta także przepołowioną monetę, czyli «pół detka». Drugą część pieniązka wkładano pod próg domu. Przed opuszczeniem grobu wampir musiałyby monetę pogryźć. Ponieważ jest to niemożliwe, zabezpieczenie uważa się za bardzo skuteczne” — Perszon 1999, s. 170, cyt. za Miechowicz 2005, s. 118.

³³ Interpretację taką dla znalezisk z cmentarzyska w Lubieniu, pow. piotrkowski, postulowali Tomasz Kurasiński i Kalina Skóra (2012, s. 89). W odniesieniu do znalezisk średniowiecznych i

Ryszard Kiersnowski składanie w pochówkach ułamków monet objaśniał „chęcią ograniczenia przez ofiarodawców realnej wartości składanego do grobu depozytu, przy jednoczesnym zachowaniu jego wartości symbolicznej”³⁴. Istotnym w tym kontekście spostrzeżeniem jest, że podzielone zostały monety najcięższe. Wyjątek stanowią tu denary z grobów nr 42 (niepodzielony, o wadze 1,26 g, która czyni go monetą najcięższą w opracowanym zbiorze) oraz nr 43 (podzielony, fragment z pochówku będący $\frac{1}{3}$ monety waży 0,16 g, co daje rekonstruowany ciężar całości wynoszący 0,48 g). Pozostałe cztery ułamki (z grobów nr 4, 12, 23 i 30) przed pokawałkowaniem byłyby egzemplarzami najcięższymi (o wagach od 0,66 do 0,86 g). W tym ujęciu najdrobniejszą jednostką byłby więc ułamek denara Władysława Wygnańca z grobu nr 43³⁵. Obraz ten mógł jednak zostać zaburzony poprzez zaniżenie ciężarów poszczególnych monet, będące wynikiem stanu ich zachowania oraz przeprowadzonych zabiegów konserwatorskich.

Interpretacja kawałkowania monet według ciężaru, tak jak to przedstawiono powyżej, odnosi się do ich wartości realnej zawierającej się w kruszcu, z którego je wybito. Jednakże nie można tutaj wykluczyć, iż w okresie emisji i użytkowania monet odnalezionych na cmentarzysku w Przysławiu, posługująca się nimi ludność знаła ich wartość nominalną³⁶ i świadomie ją stosowała³⁷. Za tą ewentualnością przemawiałoby kawałkowanie monet na względnie równe części ($\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ i $\frac{1}{4}$). W tej sytuacji najdrobniejszym nominałem byłyby połówka obola Stefana I Świętego z grobu nr 30.

Niezależnie jednak od przyjęcia jednej z przedstawionych powyżej koncepcji, wydaje się bardzo prawdopodobne, że kawałki monet stanowiły zmaterializowany wyraz usiłowania minimalizowania straty czy to w kruszcu, czy monecie, przy wyposażeniu zmarłego³⁸.

nowożytnych możliwość taką przyjął również Łukasz Miechowicz (2010, s. 351). Badacz ten w tej samej pracy zawarł także informację, że w grobach i skarbach z XI w. przeważają monety ciężkie, natomiast później srebro siekane występuje rzadko (tamże, s. 350–351).

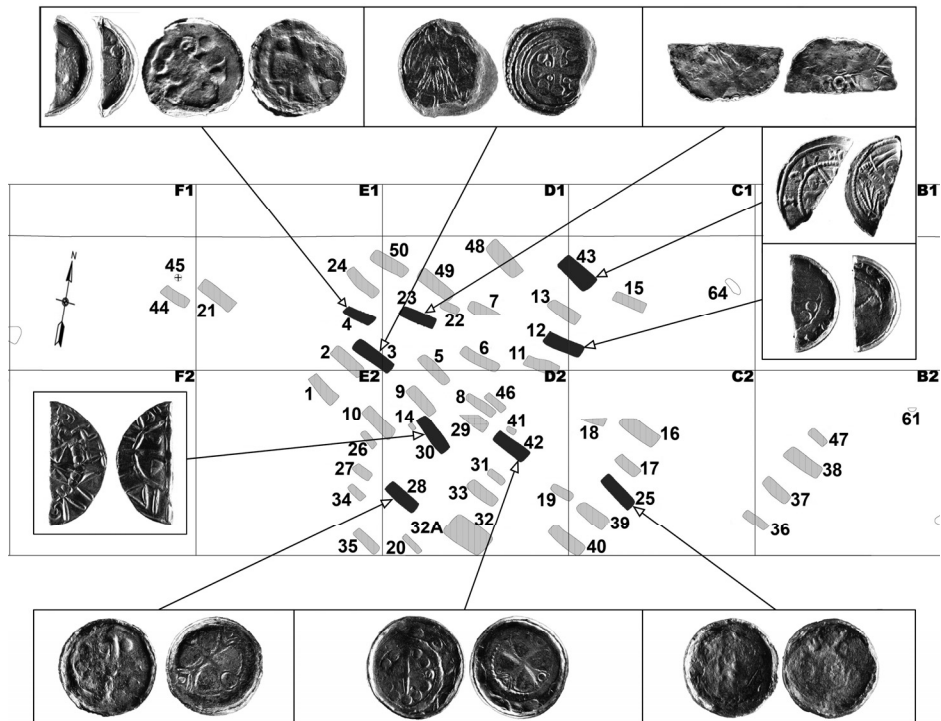
³⁴ Kiersnowski 1958, s. 185.

³⁵ Stanisław Tabaczyński znaleziska pojedyncze z osad i grobów powiązał z rynkami lokalnymi — Tabaczyński 1987, s. 193, ryc. 48. Badacz ten stwierdził, iż siekany kruszec srebrny „podobnie jak łamane ozdoby i w ogóle kruszec postaciowy, mógł być mierzalny jedynie za pomocą wagi, których pozostałości odnajdujemy na obiektach wczesnośredniowiecznych. (...) Monety, ozdoby oraz tzw. placki srebrne łamano i cięto nie tylko dla dopełnienia wagi, lecz przede wszystkim ze względu na to, aby w procesie cięcia i łamania dokonywać próby srebra i eliminować z obiegu przedmioty nie będące srebrem lub wysokoprocentowym jego stopem” — tamże, s. 226.

³⁶ Która mogła różnić się od realnej, co przeanalizował S. Suchodolski (1973, s. 122–140).

³⁷ Zagadnienie monetyzacji i początków procesu upięiężnienia we wczesnym średniowieczu, było w literaturze przedmiotu już wielokrotnie dyskutowane. Podsumowanie ustaleń różnych uczonych dał Mateusz Bogucki (2011, s. 71–77).

³⁸ Odminną koncepcję na temat powodów kawałkowania srebra wyraził Przemysław Urbańczyk. Wedle niego „pocięcie, połamanie lub choćby zgięcie ozdoby czy monety” wiązało się ze sferą zachowań o wymowie symboliczno-magicznej mających na celu unicestwienie „mocy



Ryc. 11. Groby z monetami na cmentarzysku w Przasławiu, stan. 1.

Oprac. G. Śnieżko na podstawie dokumentacji terenowej. Na powyższym planie groby opisane zostały jako obiekty od nr 1 do 50. Kolorem ciemnoszarym wyróżniono te, w których odnaleziono monety

W podsumowaniu kilka uwag poświęcę datowaniu cmentarzyska za pomocą odnalezionych monet³⁹. Badania miały charakter ratowniczy, a zatem ich zasięg determinowany był przez liniowy przebieg inwestycji. To z kolei wpłynęło na odsłonięcie zapewne tylko części cmentarzyska, choć dało sposobność ustalenia jego wschodniej i zachodniej granicy. Dlatego też nie ma możliwości wnioskowania o datowaniu całej nekropolii, tym bardziej wyłącznie za pomocą danych numizmatycznych.

Ostrożność należy zachować w odniesieniu do monety najstarszej — obola Stefana I Świętego. Ustalony okres emisji tych oboli w latach 1015–1038 wyznacza jedynie *terminus a quo* pochówku obdarzonej nim kobiety. Monety takie

pewnych przedmiotów (na przykład «zaabsorbowanej» od ich wcześniejszych posiadaczy» — Urbańczyk 2002, s. 218.

³⁹ Analiza numizmatyczna skłoniła autorów opracowania wyników badań do ustalenia datowania nekropolii na okres od drugiej połowy XI wieku do roku 1140 — Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 23–24.

znalazły się w składzie depozytów ukrytych również w drugiej połowie XI w. (jak przywołane wyżej skarby z Pińczowa, Małogoszcza i Zawichostu).

Nie można wykluczyć, iż monety Bolesława Krzywoustego i Władysława Wygnańca trafiły do pochówków szybciej, niż to miało miejsce w przypadku starszych numizmatów. Wpływ na to mógł mieć system *renovatio monetae*, którego początki wiązać można najprawdopodobniej z rządami Bolesława Krzywoustego lub Władysława Wygnańca⁴⁰. Periodyczna wymiana starych typów monet na nowe spowodowała skrócenie czasu ich obiegu, a umieszczenie w pochówkach monet już nieprzydatnych, bo nieobiegających, zmniejszyło stratę finansową wynikającą ze zdeponowania denara⁴¹.

W świetle znalezisk numizmatycznych wydaje się, że nekropola była użytkowana od około połowy XI w. do połowy XII stulecia⁴². Należy jednak podkreślić, że wiarygodne określenie datowania stanowiska, jak i poszczególnych grobów, będzie możliwe po wykonaniu badań specjalistycznych pozostałego materiału zabytkowego, przy uwzględnieniu analizy stratygraficznej stanowiska.

WYKAZ MONET Z WCZESNÓŚREDNIOWIECZNEGO CMENTARZYSKA SZKIELETOWEGO
W PRZĄSŁAWIU, POW. JĘDRZEJOWSKI

Grób nr 3 (ryc. 1)

Nr inw. polowego: W/15-3/Prz1.

Kraj: Polska.

Emitent: Bolesław III Krzywousty.

Rodzaj, typ: Such. typ 4.

⁴⁰ Z Krzywoustym wiąże to S. Suchodolski (1973, s. 109–111). Natomiast S. Tabaczyński zapoczątkowanie tego systemu odnosi do panowania Władysława II Wygnańca — Tabaczyński 1987, s. 219.

⁴¹ Być może tymi względami kierowano się wkładając do grobów monety fałszywe. W literaturze przedmiotu pojawiła się hipoteza, iż produkowano je od razu z zamiarem zdeponowania w pochówkach — Suchodolski 1998, s. 45. Celowo mogły być one wykorzystywane jako dary także przez ludzi, którzy stali się ich posiadaczami nieświadomie i chcieli uniknąć odpowiedzialności karnej w razie ujawnienia próby wprowadzenia ich do obiegu — Suchodolski 1998, s. 45. W odniesieniu do pochówków z czasów nowożytnych, Michał Dzik dopuścił możliwość, „że monety, które wyszły już z obiegu mogły mieć większą wartość «symboliczną» i być preferowanymi jako dar grobowy” — Dzik 2007, s. 84, gdzie też krótkie zestawienie innych przykładów wykorzystania w tym charakterze monet znacznie starszych od obiektów sepulkralnych, w których zostały zdeponowane. Interesującym przykładem, dobrze dokumentującym zjawisko opóźnionej depozycji monet składanych jako dary grobowe, jest praca Krystiana Książka poświęcona omówieniu znalezisk tych zabytków z dawnego cmentarza przy wrocławskim kościele Salwatora — Książek 2010; w tej kwestii por. również krótkie uzupełnienie S. Suchodolskiego — tegoż 2012d, s. 131–132.

⁴² Dokument fundacyjny arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana dla klasztoru cystersów w Jędrzejowie z 1153 r. wymienia Prząsław (*Preneslawe*) jako jedną ze wsi, z których zakonnikom nadano dziesięciny — *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, nr CCCLXXII, s. 1.

Datowanie: ok. 1125–1138.

Wymiary, waga: 11,2 x 11,7 mm, 0,33 g.

Płeć i wiek zmarłego⁴³: mężczyzna *adultus*.

Lokalizacja w pochówku⁴⁴: pod prawą kością biodrową, tuż przy kościach prawego przedramienia.

Literatura: Suchodolski S. 1973, tabl. XIV.

Grób nr 4 (ryc. 2 i 3)

a) nr inw. polowego: W/12-1/Prz1 (ryc. 2).

Kraj: ?

Emitent: ?

Rodzaj, typ: 1/4 denara krzyżowego nieokreślonego typu.

Datowanie: 2 poł. XI w.

Wymiary, waga: 5 x 11,8 mm; 0,2 g.

Płeć i wiek zmarłego: kobieta *adultus*.

Lokalizacja w pochówku: na kręgach piersiowych, w okolicy mostka.

b) nr inw. polowego: W/12-2/Prz1 (ryc. 3).

Kraj: ?

Emitent: ?

Rodzaj, typ: denar krzyżowy, CNP VII, odm. 990 lub 991.

Datowanie: 1075–1095⁴⁵.

Wymiary, waga: 11,7 mm; 0,38 g.

Lokalizacja w pochówku: kilka cm na prawo od czaszki.

Literatura: Gumowski M. 1939, tabl. XXIX: 990 lub 991.

Grób nr 12 (ryc. 4)

Nr inw. polowego: W/18-2/Prz1.

Kraj: ?

Emitent: ?

Rodzaj, typ: 1/2 denara krzyżowego, CNP V, odm. 612–624.

Datowanie: 1050–1075.

Wymiary, waga: 6,5 x 12,5 mm; 0,35 g.

Płeć i wiek zmarłego: mężczyzna *adultus*.

⁴³ Płeć i wiek zmarłych podano na podstawie: Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 92–98, tabela IV. Analizę szczątków kostnych wykonał Paweł Dąbrowski z Katedry Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego – Dąbrowski 2012.

⁴⁴ Lokalizację podano na podstawie: Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2012, s. 92–98, tabela IV. Doprecyzowano ją o dane z metryczek zabytków i rycin grobów na poziomie pochówków.

⁴⁵ Datowanie denarów krzyżowych podałem za przyjętym w opracowaniu skarbu z Małogoszcza, m., pow. jędrzejowski – *Frühmittelalterliche IV*, s. 116–121, poz. 68.

Lokalizacja w pochówku: pomiędzy kośćmi prawej ręki, tuż przy końcu bliższym prawej kości udowej.

Literatura: Gumowski M. 1939, tabl. XIX–XX: 612–624.

Grób nr 23 (ryc. 5)

Nr inw. polowego: W/9/Prz1.

Kraj: Namur.

Emitent: Albert II.

Rodzaj, typ: 1/2 denara, Dbg typ 165.

Datowanie: 1018–1064⁴⁶.

Legenda awersu: w polu T | MONE | [...], w otoku [N]MVC[...]

Legenda rewersu: zatarta.

Wymiary, waga: 8,9 x 17,7 mm; 0,43 g.

Płeć i wiek zmarłego: kobieta *adultus*.

Lokalizacja w pochówku: przy kościach prawej ręki, tuż przy prawej kości biodrowej.

Literatura: Dannenberg H. 1967, tabl. 7: 165; Albrecht G. 1959, tabela 6: 165.

Grób nr 25 (ryc. 6)

Nr inw. polowego: W/14-2/Prz1.

Kraj: ?

Emitent: ?

Rodzaj, typ: denar krzyżowy nieokreślonego typu.

Datowanie: 2 poł. XI w.

Wymiary, waga: 11,2 x 11,5 mm; 0,61 g.

Płeć i wiek zmarłego: mężczyzna *maturus*.

Lokalizacja w pochówku: na kręgach piersiowych, na wysokości mostka.

Grób nr 28 (ryc. 7)

Nr inw. polowego: W/7-5/Prz1.

Kraj: ?

Emitent: ?

Rodzaj, typ: denar krzyżowy, CNP VII, odm. 986.

Datowanie: 1075–1095.

Wymiary, waga: 11,9 x 12,2 mm; 0,6 g.

Płeć i wiek zmarłego: kobieta *maturus*.

Lokalizacja w pochówku: na górnej części prawej kości biodrowej.

Literatura: Gumowski M. 1939, tabl. XXIX: 986.

⁴⁶ Por. przypis 9.

Grób nr 30 (ryc. 8)

Nr inw. polowego: W/30-1/Prz1.

Kraj: Węgry.

Emitent: Stefan I Święty.

Rodzaj, typ: 1/2 obola, Such. typ 3b.

Datowanie: 1015–1038.

Legenda awersu: [...]EPHANVS[...]

Legenda rewersu: [...]CIVITAS

Wymiary, waga: 7,3 x 15,8 mm; 0,33 g.

Płeć i wiek zmarłego: kobieta *adultus*.

Lokalizacja w pochówku: przy kościach lewego przedramienia, od strony zewnętrznej.

Literatura: Huszár L. 1979, s. 31: 1; Suchodolski S. 1990, s. 168.

Grób nr 42 (ryc. 9)

Nr inw. polowego: W/24-2/Prz1.

Kraj: ?

Emitent: ?

Rodzaj, typ: denar krzyżowy, CNP V, odm. 619.

Datowanie: 1050–1075.

Wymiary, waga: 13,5 x 14,1 mm; 1,26 g.

Płeć i wiek zmarłego: mężczyzna *maturus/senilis*.

Lokalizacja w pochówku: na kręgach piersiowych.

Literatura: Gumowski M. 1939, tabl. XX: 619.

Grób nr 43 (ryc. 10)

Nr inw. polowego: W/6/Prz1.

Kraj: Polska.

Emitent: Władysław II Wygnaniec.

Rodzaj, typ: ok. 1/3 denara, Such. typ 1.

Datowanie: ok. 1138–1140 r.

Legenda awersu: +VOL[...]

Wymiary, waga: 5,8 x 13,2 mm; 0,16 g.

Płeć i wiek zmarłego: mężczyzna *adultus/maturus*.

Lokalizacja w pochówku: na kręgach piersiowych.

Literatura: Suchodolski S. 1973, tabl. XVI.

WYKAZ SKRÓTÓW

- CNP — M. Gumowski, *Corpus Nummorum Poloniae*, z. I, *Monety X i XI w.*, Kraków 1939.
 Dbg — H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, Berlin 1876.
 Such. — S. Suchodolski, *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław 1973.
 WN — Wiadomości Numizmatyczne.

ŹRÓDŁA PISANE

Kodeks dyplomatyczny Małopolski

- 1886 *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. II, 1153–1333, wyd. Franciszek Piekosiński, Kraków 1886.

OPRACOWANIA

Albrecht G.

- 1959 *Das Münzwesen im niederlothringischen und Friesischen Raum vom 10. bis zum beginnenden 12. Jahrhundert*, Numismatische Studien (Hamburg), 1959, z. 6, s. III–XV i 1–213.

Bogucki M.

- 2011 *Główne etapy upięźnienia rynków na ziemiach polskich we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Upięźnienie. Kiedy moneta staje się pieniądzem*, XIV Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli, red. Borys Paszkiewicz, Nowa Sól 2011, s. 69–90.

Borgnet J.

- 1866 *Albert II*, [w:] *Biographie nationale*, t. I, A–B, red. H. Thiry-van Buggenhoudt, Bruxelles 1866, szp. 196–197.

Butent-Stefaniak B., Malarczyk D.

- 2009 *Obieg pieniężny na Śląsku we wczesnym średniowieczu (od X do połowy XII wieku)*, Wrocław 2009.

Dannenberg H.

- 1967 *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, t. 1, Darmstadt 1967 (przedruk wydania z 1876).

Dąbrowski P.

- 2012 *Analiza antropologiczna szczątków kostnych ze stanowiska archeologicznego – Przysław 1, gm. Jędrzejów, woj. świętokrzyskie, sezon 2012*, [w:] K. Nowaczyk, L. Nowaczyk, *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku 1 w Przysławiu (AZP 90-59/1), gm. Jędrzejów, pow. jędrzejowski, woj. świętokrzyskie przeprowadzonych w związku z budową Północnej obwodnicy Jędrzejowa w ciągu DK 78*, Leszno 2012, Aneks, ss. 43, maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie.

Dzik M.

2007 *Znaleziska monet na cmentarzysku — próba interpretacji zjawiska*, [w:] *Środowisko pośmiertne człowieka*, Funeralia Lednickie. Spotkanie 9, red. W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński, Poznań 2007, s. 79–88.

w druku *Średniowieczne cmentarzysko w Rogawce w pow. siemiatyckim w świetle badań Siergieja Dubińskiego w 1910 roku*, Światowit, t. LI (X), fasc. B.

Fischer A.

1921 *Zwyczajy pogrzebowe ludu polskiego*, Lwów 1921.

Florek M., Przychodni A.

2014 *Ochrona zabytków archeologicznych*, [w:] *Prace konserwatorskie w województwie świętokrzyskim w latach 2001–2012*, oprac. J. Cedro i in., Kielce 2014, s. 193–205.

Frühmittelalterliche I

w druku T. Szczurek, P. Ilisch, D. Malarczyk, T. Nowakiewicz, A. Tabaka, B. Paszkiewicz, *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Grosspolen*. Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar, t. I, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, Warszawa, w druku.

Frühmittelalterliche II

w druku G. Horoszko, J. Piniński, P. Ilisch, D. Malarczyk, T. Nowakiewicz, *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Pommern*. Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar, t. II, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, Warszawa, w druku.

Frühmittelalterliche III

2015 D. Gorlińska, S. Suchodolski, M. Bogucki, P. Ilisch, D. Malarczyk, T. Nowakiewicz, *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Masowien, Podlachien und Mittelpolen*. Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar, t. III, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, Warszawa 2015.

Frühmittelalterliche IV

2013 B. Reyman-Walczak, P. Ilisch, D. Malarczyk, B. Butent-Stefaniak, T. Nowakiewicz, *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Kleinpolen und Schlesien*. Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar, t. IV, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, Warszawa 2013.

Gumowski M.

1939 *Corpus Nummorum Poloniae*, z. I, *Monety X i XI w.*, Kraków 1939.

Gupieniec A., Kiersnowscy T. i R.

1965 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Polski Środkowej, Mazowsza i Podlasia. Materiały*. Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne. Inwentarze, t. III, Polskie Badania Archeologiczne, t. 10, Wrocław 1965.

Haisig M., Kiersnowski R., Reyman J.

1966 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Materiały*. Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne. Inwentarze, t. IV, Polskie Badania Archeologiczne, t. 12, Wrocław 1966.

Huszár L.

1979 *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapest 1979.

Kiersnowscy T. i R.

1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Materiały. Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne. Inwentarze*, t. II, Polskie Badania Archeologiczne, t. 4, Warszawa 1959.

Kiersnowski R.

1958 *O tzw. „luźnych” znaleziskach monet wczesnośredniowiecznych w Polsce*, Wiadomości Archeologiczne, t. XXV, 1958, z. 3, s. 181–196.

Książek K.

2010 *Monety z dawnego cmentarza przy kościele Salwatora we Wrocławiu: opóźniona depozycja monet w darach grobowych*, WN, R. LIV, 2010, z. 1, s. 7–71.

Kurasiński T., Skóra K.

2012 *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Lubieniu, pow. piotrkowski*, Łódź 2012.

Łoski J.

1876 *Brzegi Buga. Groby pogańskie w Kostomłotach*, Wiadomości Archeologiczne, t. III, 1876, s. 63–78.

Miechowicz Ł.

2005 *Pieniądz w kulturze duchowej w średniowieczu i w czasach nowożytnych na podstawie źródeł archeologicznych i etnograficznych z obszaru Polski*, Warszawa 2005. Maszynopis pracy magisterskiej w bibliotece Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

2010 „*By pewniej i szybciej przeniósł się na tamten świat...*”. *Pieniądz jako element praktyk pogrzebowych na Mazowszu, Podlasiu i w Małopolsce w średniowieczu i czasach nowożytnych*, [w:] „*In silvis, campis... et urbe*”. *Średniowieczny obrządek pogrzebowy na pograniczu polsko-ruskim*, red. S. Cygan, M. Glinianowicz, P. Kotowicz, Rzeszów 2010, s. 331–356.

Miśkiewicz M.

1967 *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Złotej Pińczowskiej, pow. Pińczów*, [w:] *Metodyka naukowo-techniczna badań archeologicznych i antropologicznych*, red. W. Antoniewicz, P. Biegański, Rozprawy Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej, t. 4, Warszawa 1967, s. 93–139.

Morawski W., Zaitz E.

1977 *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Krakowie na Zakrzówku*, Materiały Archeologiczne, t. XVII, 1977, s. 53–155.

Nowaczyk K., Nowaczyk L.

2012 *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku 1 w Przęsławiu (AZP 90-59/1), gm. Jędrzejów, pow. jędrzejowski, woj. świętokrzyskie przeprowadzonych w związku z budową Północnej obwodnicy Jędrzejowa w ciągu DK 78*, Leszno 2012, maszynopis w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie.

Perszon J.

1999 *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*, Pelplin 1999.

Suchodolski S.

1959a *Goryslawice, pow. Busko. Monety odkryte w 1958 r. na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku*, WN, R. III, 1959, z. 1–2, s. 97–98.

1959b *Goryslawice, pow. Busko. Monety odkryte w 1959 r. na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku*, WN, R. III, 1959, z. 3–4, s. 221–222.

1971 *Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej*, Wrocław 1971.

1973 *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław 1973.

1990 *Noch einmal über die Anfänge der ungarischen Münzprägung*, „Polish Numismatic News”, t. V, 1991, (WN, R XXXIV, 1990, z. 3–4), s. 164–176.

1998 *Moneta fałszywa w Polsce we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Falszerstwa i naśladownictwa monet*, XI Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli, red. M. Gącarzewicz, Poznań 1998, s. 37–47.

2012a *Kult św. Wacława i św. Wojciecha przez pryzmat polskich monet z wczesnego średniowiecza*, [w:] tegoż, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 392–409.

2012b *Ikonografia monet Władysława II (1138–1146), czyli kto przyniósł czeskie wzorce do mennicy krakowskiej w drugiej ćwierci XII w.?*, [w:] tegoż, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 433–446.

2012c *Monety z cmentarzyska w Lubieniu, pow. piotrkowski*, [w:] T. Kurasiński, K. Skóra, *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Lubieniu, pow. piotrkowski*, Łódź 2012, aneks nr 7, s. 351–356.

2012d *O niektórych kontrowersjach archeologiczno-numizmatycznych, czyli czas obiegu monet we wczesnym średniowieczu*, [w:] tegoż, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa 2012, s. 115–132.

2014 *The Obol of the Dead*, [w:] Bodzia. *A Late Viking-Age Elite Cemetery in Central Poland*, red. A. Buko, *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, t. 27, Leiden 2014, s. 313–340.

Sztyber A., Woźniak M.

2012 *Monety z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w Modlnicy, stan. 5, gm. Wielka Wieś, pow. krakowski*, *Notae Numismaticae/Zapiski Numizmatyczne*, t. VII, Kraków 2012, s. 211–221.

Tabaczyński S.

1987 *Archeologia średniowieczna. Problemy. Źródła. Metody. Cele badawcze*, Wrocław 1987.

Urbańczyk P.

2002 *Wczesnośredniowieczne skarby złomu srebrnego*, [w:] *Moneta Mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. B. Paszkiewicz, Warszawa 2002, s. 209–224.

Zoll-Adamikowa H.

1971 *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski, część II, Analiza*, Wrocław 1971.

COINS FROM THE EARLY MEDIEVAL BURIAL GROUND (SITE 1)
IN PRZAŚLAW, JĘDRZEJÓW POWIAT, ŚWIĘTOKRZYSKIE VOIVODESHIP

(Summary)

The archaeological excavations at the Early Medieval cemetery in Przasław, świętokrzyskie voivodeship were conducted in 2012. As a result, 50 graves from this period were revealed. Nine of them (Nos. 3, 4, 12, 23, 25, 28, 30, 42, and 43) contained ten silver coins which were presented in the catalogue along with metrological data and find spots in relation to the burials. The scientific description of these coins is the subject of this paper.

The study of the recovered artefacts was divided by the particular graves from which they came. Among the finds are foreign coins, such as a half obol issued by King of Hungary, Saint Stephen (the oldest coin found), and local issues, like the Polish coins of Boleslaus III the Wrymouth and Vladislaus II the Exile (the youngest).

The coins were analysed using the numismatic method — within the scope of which was to present them in the context of the other finds (single depositions as well as hoards). Archaeological analysis was also conducted. It included comparative study with other Early Medieval cemeteries from Lesser Poland and so-called Central Poland, a discussion of coin find spots in relation to the burials, and a consideration of the characteristics of other artefacts not discussed in this article. Moreover, the problem of the interpretive possibilities for five coin fragments from graves Nos. 4, 12, 23, 30, and 43 from the cemetery in Przasław was considered.

In sum, attention was focused on the usefulness of coins for the purpose of dating the cemetery.

Adres autora / The author's address:

Zamek Królewski w Warszawie — Muzeum
Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie
g.sniezko@poczta.onet.pl